

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ФИНАНСОВИТЕ ИНСТРУМЕНТИ В КОНТЕКСТА НА АКТУАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ СЪГЛАСНО МСФО 9 ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ*

Ирина Орлинова Пъшева

Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

Катедра „Счетоводна отчетност”

Резюме: Безспорният интерес от страна на икономическата теория и практика превръща финансовите инструменти в актуален обект на дискусия и анализ. Поради това е напълно обосновано, тези отчетни обекти да попадат и във фокуса на счетоводните изследвания. Доказателство за значимостта на финансовите инструменти е и приетият от ЕС *МСФО 9 Финансови инструменти*. Във връзка с това е важно, ръководството на всяко предприятие да познава регулаторната рамка за отчитане на финансовите инструменти, а също и последиците, които стоят зад всяка една транзакция с финансов инструмент. Целта на изследването е да се очертаят факторите, отнасящи се до оценяването на финансовите активи, които са съществени за предприятията при вземането на инвестиционни решения, да се открият новите моменти в нормативната уредба, като се обоснове необходимостта от въвеждането и приложението на тези промени.

Ключови думи: финансови активи, финансови инструменти, оценка, обезценка, прекласификация.

JEL: M41.

POSSIBLE WAYS TO MEASURE FINANCIAL INSTRUMENTS WITHIN THE CONTEXT OF THE CURRENT REQUIREMENTS OF IFRS 9: FINANCIAL INSTRUMENTS

Irina Orlinova Pasheva

The D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

The Department of Accounting

Abstract: The undeniable interest of economic theory and practice makes financial instruments a current subject of discussion and analysis. Therefore, it is reasonable for these reporting objects to be in the focus of accounting research. Proof for the significance of financial instruments is also the EU-accepted *IFRS 9 Financial Instruments*. In this connection it is important for the management of every organization to know the regulatory framework for financial instruments reporting, as well as the effects of every transaction with a financial instrument. The main purpose of the study is to define the factors related to the evaluation of financial instruments which are essential for the investor's decisions; to outline the new regulatory issues concerning

* Разработката е отличена с второ място на Докторантската научна сесия 2017 в секция „Стопанска отчетност, контрол, анализ и информатика”.

financial instruments and to justify the necessity of introduction and application of these changes.

Keywords: financial assets, financial instruments, evaluation, impairment, re-classification.

JEL: M41.

Въведение

Финансовите инструменти, като обект на изследването, представляват договори, които пораждат финансов актив за дадено предприятие и финансов пасив или капиталов инструмент за друго предприятие. Съвременната динамична бизнес среда налага да продължават да се търсят нови, по-доходоносни и практични начини за инвестиране на свободните ресурси. Стремелът за максимална печалба от инвестицията става водещ при сключването на сделки на капиталовите пазари. Разбира се, инвеститорите биха могли да имат и други цели, но настоящото изследване ще акцентира върху основния случай в икономиката, а именно – предприятията си поставят за цел постоянно увеличаване на доходите¹. От голямо значение за успешното опериране с финансови инструменти е познаването на техните преимущества и слабости, вкл. възможностите за оценяването им, защото от това зависи и тяхната доходност. В този контекст основна цел на изследването е да се анализират подходите за оценяване на финансовите инструменти като отчетен обект.

Настоящата статия си поставя следните задачи: да се обоснове необходимостта от прилагането на специфични подходи при оценяването на финансовите инструменти с цел коректното представяне на отчетната информация за вътрешни и външни потребители; да се анализират предимствата и недостатъците при прилагането на избраните подходи за оценяване; да се характеризират особеностите на отчетните данни, генерирани при прилагането на съответните оценъчни методи.

Предмет на изследването са възможностите за оценяване на финансовите инструменти за целите на счетоводното им отчитане.

* * *

Оценката на финансовите инструменти е в пряка връзка с класификацията на финансовите активи и финансовите пасиви и използването на справедливата стойност. Широкото използване на финансовите инструменти е наложило разработването на специални стандарти за счетоводното им отчитане. Самите стандарти са сложни за разбиране и прилагане и

¹ За инвеститорите важно понятие е доходността. На практика може да се получи представа за нея, като се съпостави доходът, осигурен от вложението, към размера на самата инвестиция.

това е една от причините те да са динамично развиваща се материя. Тенденцията е към опростяване на изискванията в тях, за да може да се улесни тяхното приложение.

Логическата ос на разработката ще се придържа към следната последователност: първо да се характеризират категориите финансови инструменти, тяхната първоначална и последваща оценка, като се прави паралел между изискванията на *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* и *МСФО 9 Финансови инструменти*; акцентира се върху особеностите при обезценка на финансовите инструменти и тяхното прекласифициране.

В икономическата литература съществуват множество класификации на финансовите инструменти. Различията между тях произтичат от факта, че всеки автор акцентира върху определени критерии в категоризирането, което се ограничава в обхвата на професионалното си направление и целите, които си е поставил.

В практиката несъмнено съществуват разминавания между гледните точки на инвеститори и счетоводители. Например за самите инвеститори² факторите, които влияят върху избора на инструмент, са очаквана норма на възвръщаемост на инвестицията и присъщият ѝ риск³. Въпросите, които следват, е доколко тези фактори (риск и доходност) са обективни и дали са определящи за оценката на финансовите инструменти след първоначално признаване и представянето им във финансовите отчети. За счетоводната практика значение имат постановките на Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО). Съгласно тях за оценката на финансовите активи и финансовите пасиви от значение е категорията, в която попадат. Тя, от своя страна, зависи от целите на направената инвестиция.

Посочените различни изходни позиции на ръководството и професионалните счетоводители е възможно да бъдат систематизирани и представени като един процес. Донякъде субективната преценка за доходността и риска от инвестирането предопределят избора на ръководството за конкретни финансови инструменти. Тези фактори обаче не влияят на представянето на финансовите инструменти във финансовите отчети. Цената на придобиване, възможностите и методите за преценка и обезценка предопределят по-нататъшното третиране на финансовите инструменти. Формира се един затворен кръг на процеса на инвестиране, който започва и завършва с доходността на инвестицията. От една страна, тя е очаквана и е сред причините за избор на конкретен финансов инструмент, от друга страна, е резултат от категоризирането,

² Тук следва да се уточни, че се визират инвеститорите, които нямат задълбочени счетоводни познания и не се занимават с по-нататъшното счетоводно отчитане на финансовите инструменти.

³ От тези критерии изхожда и Николай Бузов (Бузов, 2006).

последващото им третиране и представяне във финансовите отчети. Логически процесът на инвестирането следва последователност, която може да бъде илюстрирана така:

Фигура 1. Процес на инвестиране и управление на инвестицията

Класифицирането на финансовите активи за целите на счетоводното им отчитане трябва да се извърши чрез прецизно планиране. Имайки определени очаквания за бъдещата икономическа изгода от съответния финансов актив и възможност намерението да се реализира, ръководството признава и класифицира финансовите активи.

Приложимото законодателство и специализираните литературни източници не дават единна категоризацията на финансовите активи/пасиви. Част от българските автори (Васил Божков, Любен Петров, Георги Илиев, Михаил Дочев и др.) в областта на счетоводството предлагат различна от стандартите категоризация, на базата на която е практически трудно да се приложат и критериите на МСФО. Често категориите финансови инструменти се представят на база използвания преди като задължителен национален сметкоплан и критерий е периодът на получаване на очакваната икономическата изгода. Така се оформят два вида финансови инструменти: дългосрочни и краткосрочни. На тази база счетоводното третиране на всяка отделна сметка е описано като вид категоризация. Този подход, макар и интуитивен, не предлага необходимата база за разбиране на приложимите стандарти.

Съгласно *МСФО 9 Финансови инструменти*, финансов актив/пасив се признава първоначално в момента, когато предприятието

стане страна по договорните условия на инструмента. Изключение от това общо правило има за обичайните (в *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* терминът е редовни покупки) покупки на финансови активи. Те може да бъдат първоначално отчитани или по дата на сделка (търгуване), или дата на уреждане според избора на предприятието. *МСФО 9 Финансови инструменти* изисква, тези отчетни обекти да се оценяват първоначално по справедлива стойност плюс или минус, по отношение на финансов актив или финансов пасив, неотчитан по справедлива стойност в печалбата или загубата, разходите по сделката, които са пряко свързани с придобиването или издаването на финансовия актив или финансовия пасив (Официален вестник на ЕС, 2016). В това отношение няма различие между двата стандарта.

В *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* са дефинирани четири категории финансови активи:

- Финансови активи, отчитани по справедлива стойност в печалбата и загубата. В тази категория се отнасят следните подгрупи:
 - Финансови активи, държани за търгуване;
 - Финансови активи, отчитани по справедлива стойност в печалбата и загубата – определени като такива.
- Инвестиции, държани до падеж;
- Кредити и вземания;
- Финансови активи на разположение за продажба.

Концептуалната промяна в новия *МСФО 9 Финансови инструменти* е, че финансовите активи вече не се разделят в четири категории, а се класифицират в две категории: финансови активи, оценявани по амортизирана стойност, и финансови активи, оценявани по справедлива стойност. Амортизираната стойност е уместна за вземането на решения относно финансови активи, държани основно с цел получаване на договорните парични потоци от тях (главница и лихва). За всички други финансови активи, справедливата стойност е по-подходящият метод за оценка. В подробности класификацията на *МСФО 9 Финансови инструменти* се свежда до три категории:

- Финансови активи, които впоследствие се оценяват по амортизирана стойност;
- Финансови активи, които впоследствие се оценяват по справедлива стойност през друг всеобхватен доход;
- Финансови активи, които впоследствие се оценяват по справедлива стойност през печалбата или загубата⁴.

Ако предприятието е избрало модела на справедливата стойност, то има право на избор по отношение на отчитането на промените в пазар-

⁴ Предприятието преценява в коя категория да отнесе финансовите активи въз основа на: бизнес модела за управление на финансовите активи на предприятието; и характеристиките на договорните парични потоци на финансовия актив.

ните оценки на активите. Стандартът дава право на неотменим избор, преоценките в справедливата стойност да се отчитат като печалба или загуба, или да се включват като друг всеобхватен доход в Отчета за всеобхватния доход. Такава възможност има, за да се елиминира или намали значително несъответствието в оценяването или признаването, което в противен случай би произтекло от оценяването на активи или пасиви или признаване на печалбите и загубите от тях на различни бази⁵.

Право на избор за отчитане беше предвиден и в *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване*. Такова изменение на стандарта възникна в резултат на основния недостатък в модела на справедливата стойност, а именно субективизмът и трудностите при определянето на справедливата стойност при отсъствие на активен пазар. На практика се получава, че прилагането на единен модел за отчитане по справедлива стойност е по-скоро теоретична възможност, отколкото реалност. Както в новия стандарт, така и в стария – такава възможност има само при придобиването или възникването на финансовите активи/пасиви, като не се разрешава прекласифицирането им от тази категория.

Тук е мястото да се дискутира и още един проблем по отношение използването на справедливата стойност. Като тенденция може да се открие, че с разрастването на икономическата криза предпочитани инструменти за инвестиране са тези, които впоследствие се отчитат по амортизирана стойност. „Това се налага от факта, че финансовата обстановка продължава да се влошава и справедливите стойности на финансовите инструменти носят значителни загуби за инвеститорите, които се опитват да избегнат затрудненото положение, като търгуват с финансови активи, отчитани по амортизирана стойност“ (Илиева, 2012, стр. 71). Преимуществената употреба на справедливата стойност е спорен момент, защото може да се постави под известно съмнение достоверността на финансовата информация. Според някои автори (Бойка Брезоева, Снежана Башева и др.), към които се присъединява и авторът на настоящата статия, установяването на справедливата стойност при отсъствие на активен пазар чрез използване на различни техники за оценяване е много вероятно да доведе до манипулиране на резултатите от дейността. Ето защо освен познаването на правилата, очертани в новия стандарт по отношение на финансови инструменти, е необходимо, ръководството да има и информация относно активността на фондовите борси, за да категоризира правилно своите финансови активи.

⁵ Счетоводното несъответствие при оценяването се получава при свързани финансови инструменти, изложени на един и същ финансов риск. В случай че те имат различна последваща оценка (например едните се оценяват по амортизирана стойност, а другите – по справедлива), е възможно да не се получи желаното взаимно компенсиране на произтичащите печалби или загуби.

С цел улесняване разбирането на новите групи финансови активи може да се направи паралел между старата класификация и новите изисквания. В табличен вид те изглеждат по следния начин:

Таблица 1

Класифициране на финансовите активи според МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване и МСФО 9 Финансови инструменти

МСФО 9 Финансови инструменти	МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване	Първоначална оценка	Последваща оценка
Финансови активи, оценявани впоследствие по амортизирана стойност	Инвестиции, държани до падеж	Справедлива стойност + преки разходи по сделката	Амортизирана стойност
	Кредити и вземания (с фиксирани падеж)		
Финансови активи, оценявани впоследствие по справедлива стойност през друг всеобхватен доход	Финансови активи на разположение за продажба	Справедлива стойност + преки разходи по сделката	Справедлива стойност
	Инвестиции в капиталови инструменти		
Финансови активи, оценявани впоследствие по справедлива стойност през печалбата или загубата	Финансови активи, отчитани по справедлива стойност в печалбата или загубата: - Държани за търгуване - Класифицирани като отчигнати по справедлива стойност в печалбата или загубата	Справедлива стойност (без преки разходи по сделката)	Справедлива стойност

Както беше регламентирано в МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване деривативите винаги се оценяват по справедлива стойност през печалбата или загубата. След първоначално признаване капиталовите инструменти се оценяват или по справедлива стойност през печалбата или загубата, или по справедлива стойност през друг всеобхватен доход. Ако инструментите се държат като оценявани по справедлива стойност през печалбата или загубата, не се включват никакви транзакционни разходи в балансовата сума.

Следният пример би могъл нагледно да илюстрира каква е разликата в представяната информация във финансовите отчети при прилагането на двата подхода и какви мотиви стоят зад начина, по който предприятието категоризира инструментите:

През февруари 20X5 предприятие закупува 10 000 бр. борсово търгуеми акции при цена от 4,50 лв. за акция. Транзакционните разходи са 1 500 лв. На 31 декември 20X5, борсовата цена на акциите е 5.50 лв. за акция. Дивидентът от 0,20 лв. за акция е получен на 30 октомври 20X5.

Отражението на тази инвестиция във финансовите отчети на предприятието съгласно изискванията на МСФО 9 Финансови инструменти би могло да се представи по два начина:

1) Ако акциите са били придобити, с цел да се търгуват:

В Отчета за печалбата или загубата:

Инвестиционен доход (10 000x(5,50-4,50))	10 000
Дивидентен доход 10 000x0,20	2 000
Транзакционни разходи	(1 500)

В отчета за финансовото състояние

Инвестиции в капиталови инструменти (10 000x5,50)	55 000
---	--------

2) Ако акциите са били закупени като източник на дивидентен доход и са обект на необратим избор при първоначалното им признаване за отчитане по справедлива стойност през друг всеобхватен доход:

В отчета за печалбата или загубата:

Дивидентен доход	2 000
------------------	-------

В отчета за друг всеобхватен доход:

Увеличение на инвестициите в капиталови инструменти	10 000
---	--------

В отчета за финансовото състояние

Инвестиции в капиталови инструменти ((10 000x5,50)+1 500)	56 500
--	--------

Сравнявайки новите правила за класифициране с досегашните разпоредби на МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване, може да се заключи, че новият стандарт предлага по-интуитивна класификация на финансовите активи. Целта на новия стандарт е опростяване изискванията на досегашния, а не налагането на фундаментално нов подход. Въпреки това не може да се пренебрегне въпросът за преминаването на практика от изискванията по единия стандарт към изискванията по другия. Присъединявайки се към мнението на Бойка Брезоева, се налага извода, че „при първоначално прилагане на МСФО 9 всички финансови активи трябва да бъдат преразгледани от гледна точка на класификацията по отделни категории на базата на целта на бизнес модела, при който се държат финансовите активи, и техните договорни парични потоци“

(Брезоева, 2017, стр. 406). Внедряването на *МСФО 9 Финансови инструменти* оказва влияние в различни аспекти от дейността на предприятието. Предприятието трябва да внесе промени в счетоводната си политика, които коректно да отразяват инвестиционните мотиви.

Познаването на критериите за класифициране и категоризиране на финансовите инструменти определя последващото отчитане на признатия актив. В зависимост от категорията, в която са признати финансовите активи, тяхната последваща оценка може да бъде: амортизирана стойност⁶, справедлива стойност през друг всеобхватен доход⁷ и справедлива стойност през печалбата и загубата⁸.

Следва да се анализират въпросите, касаещи обезценката на финансовите активи, тъй като тя е част от последващото оценяване на отчетните обекти. Изискванията в двата стандарта са основани на два коренно различни подхода. Промяна в изискванията за отчитането на финансовите инструменти беше наложителна след настъпването на финансовата криза от 2007 г. Откри се една съществена слабост на правилата за оценяване на финансовите инструменти, а именно, че прилагайки подхода, залегнал в *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване*, се получава отлагане във времето на признаването на загубите от обезценка по финансови инструменти.

Изискванията в *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* се основават на модел на понесените загуби. Съгласно него даден финансов актив или група от финансови активи са обезценени и са възникнали загуби от обезценка тогава и само тогава, когато са налице обективни доказателства за обезценка, произхождащи от минали събития⁹, настъпили след първоначалното признаване на актива, и това събитие има ефект върху бъдещите парични потоци (Официален вестник, 2008). В резултат на това този метод често води „до наличието на „възникнали, но неотчетени“ загуби и до надценяване на признатите приходи от лихви до момента на изпълнение“ (Николов, 2017, стр. 1).

⁶ Финансов актив се оценява последващо по амортизирана стойност, ако изпълнява двата критерия: предприятието има намерение да задържи актива до падеж; договорните парични потоци са плащания само по главници и лихви по основното споразумение. Финансовият актив може да изпълнява и двете условия, но въпреки това да се оценява по справедлива стойност през печалбата или загубата, ако това ще елиминира непоследователност при оценките. (АССА, 2017).

⁷ Ако стратегическото намерение е да се задържи активът, то има опция за отчитане по справедлива стойност през друг всеобхватен доход, т.е. преоценките на датата на отчитане се признават в друг всеобхватен доход.

⁸ При последващо оценяване по справедлива стойност транзакционните разходи се признават веднага в печалбата или загубата, а преоценките по справедлива стойност на датата на отчитане се признават също в печалбата или загубата.

⁹ На практика такова събитие най-често възниква от фактическо неизпълнение (нарушаване на условията по договора или просрочие на плащанията). Не се допуска признаване на загуби в резултат от бъдещи събития, независимо от тяхната вероятност.

Целта на новия модел за обезценка в е да се преодолеят недостатъците на този в *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване*. Базата, използвана в новия стандарт, е подходът на очакваните парични потоци или „референтен“ модел (Николов, 2017). Трябва обаче да се подчертае, че окончателно възприетият от стандарта подход не е референтният модел, тъй като поради чисто технически причини¹⁰ той трудно би могъл да се възприеме от практиката.

Тук е мястото да се изясни каква е принципната разлика между модела на понесените загуби и референтния модел. Така ще се очертаят основните дискуссионни моменти. Залегналите в *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* постановки, касаещи отчитането на предоставените заеми и други финансови инструменти по амортизирана стойност, поражда един спорен момент, а именно произходът на кредитните загуби. Кредитните загуби по своята същност могат да се интерпретират по два начина. Според първия кредитните загуби възникват в резултат единствено на минали събития и само настоящи условия се вземат предвид при определянето на размера на обезценката. Прилагането на такъв подход ограничава възможността за завишаване на резервите на предприятията (т.нар. „скрити резерви“), които да се използват за манипулиране на финансовия резултат.

Съгласно второто схващане кредитните загуби са неразделна част от процеса на кредитиране и по тази причина влияят на размера на договорния лихвен процент. Следователно при равни други условия размерът на лихвения процент зависи от очаквания размер на очакваните бъдещи кредитни загуби (т. нар. рискова премия). Именно очертаната логика стои в основата на модела на очакваните кредитни загуби¹¹.

След като е изяснен механизмът, който стои зад двата модела на отчитане на загубите от обезценка, може да се открие по-ясно необходимостта от диференцирано счетоводно третиране на загубите от обезценка.

Както се посочи в хода на изследването, много често при вземането на инвестиционни решения, основополагащи за ръководството са фактори като очаквана доходност на инвестицията и рискът, който ѝ е присъщ. Когато се предоставя заем, кредиторът очаква определен процент кредитни загуби. Също така при продажба на вземането на финансов пазар останалите пазарни участници също вземат под внимание очакваните кредитни загуби. Следователно справедливата стойност на финансов ак-

¹⁰ Изискването за оценка на очакваните бъдещи парични потоци за всички финансови инструменти поотделно е сред пречките за практическото приложение на референтния модел за обезценка. Предприятията могат по-лесно приблизително да оценят паричните потоци, които очакват да не съберат, отколкото тези, които очакват да съберат (Николов, 2017, стр. 11).

¹¹ И при двата модела се забелязва обаче, че при първоначално признаване не се изисква корекция на стойността на финансовия актив с ефекта на очакваните кредитни загуби.

тив, бидейки определяна от очакванията на участниците на активните финансови пазари, включва тези очаквани кредитни загуби. При модела на понесените загуби от обезценка се получава следната ситуация – при първоначално признаване очакваните кредитни загуби участват в оценката на финансовия актив, но те не се вземат предвид при изчисляването на ефективния лихвен процент (ЕЛП), използван при последващото оценяване на инструмента. По тази причина могат да се открият следните слабости в модела (без да се твърди, че изброените недостатъци са изчерпателни):

- Моделът на понесените загуби не отразява в пълнота начина, по който се вземат решенията за кредитиране;
- Този подход е непоследователен, защото ЕЛП се изчислява на база очаквани парични потоци¹², но очакваните кредитни загуби не участват в оценката на бъдещите парични потоци;
- Кредитните загуби при този модел възникват в резултат на верига от минали събития и на практика е много трудно да се определи точно кое от тези събития е причина за обезценката. Следователно е много възможно, до момента на неизпълнение да не може обективно да се разграничат реалните от бъдещите загуби. Това счетоводно третиране води до подвеждаща информация и влошена сравнимост във финансовите отчети. Често може да се получи и ситуация, в която кредитните загуби се признават със закъснение. Причина за това е, че когато се признават загубите при неизпълнение, част от тях са били очаквани още при първоначалното признаване, но не са били отчетени;
- При концепцията, залегнала в модела на понесените загуби, възстановяването на призната загуба от обезценка трудно се вписва логически. Поради това е необходимо въвеждане на допълнителни изисквания, а това неизменно усложнява материята още повече.

Посочените недостатъци на подхода на понесените загуби са основателна причина за търсене на фундаментално различен подход. Концепцията за очакваните кредитни загуби изглежда подходяща и от теоретична гледна точка изброените слабости биха могли да се преодолеят. Моделът на очакваните парични потоци е един идеален вариант и служи като отправна точка при разработването на „компромисен“ модел, който да може лесно да се внедри в практиката, но същевременно да се придържа към логиката на референтния модел на очакваните парични потоци.

При него (моделът на очакваните парични потоци) основополагаща е идеята, че очакваните кредитни загуби по даден финансов инструмент се взимат под внимание, когато се определя ЕЛП. По тази причина промените в очакванията на предприятието за размера на кредитните загуби се отразяват незабавно в периода на възникването им. Те се включват и в изчислението на настояща стойност на очакваните парични потоци. За

¹² Вземат се под внимание очакванията на предприятието за възможностите за предсрочно погасяване и евентуалното упражняване на опции.

дисконтов фактор се използва първоначалният ЕЛП. По този начин балансовата стойност на финансовия актив във всеки един момент е равна на настоящата стойност на очакваните парични потоци. При този модел стойността на първоначалните очаквания на предприятието за размера на очакваните кредитни загуби се разпределя за целия срок на инструмента (т.е. се амортизира). Така се елиминира спорния момент за идентифициране на конкретно задействащо обезценката събитие, което повишава сравнимостта и уместността на информацията. Моделът безспорно отразява по-коректно процеса на кредитиране, като същевременно способства за изготвяне на актуална информация.

Съгласно параграф 5.2.2 в *МСФО 9 Финансови инструменти* правилата за обезценка се отнасят за финансовите активи, оценявани по амортизирана стойност и тези по справедлива стойност през другия всеобхватен доход. Инвестициите в капиталови инструменти не се проверяват за обезценка, защото те се оценяват по справедлива стойност. Ако последващата им оценка е по-справедлива стойност през друг всеобхватен доход, „не се допуска прекласификация в текущата печалба или загуба“ (Брезоева, 2017, стр. 416). В зависимост от вида на актива и кредитния му риск са въведени няколко различни подхода за обезценка – общ (трестепенен) подход, опростен подход, подход за активи с кредитна обезценка и подход за модифицирани финансови активи¹³.

- Целта на изискванията за обезценка при **общия (трестепенен) подход** е да бъдат признати очакваните кредитни загуби за целия срок на всички финансови активи, чийто кредитен риск се е увеличил значително след първоначалното признаване — независимо дали са оценени индивидуално или колективно¹⁴. Следователно този подход отразява промяната в кредитното качество на финансовите инструменти. По същество трестепенният подход може да се раздели условно на два момента:

- Ако кредитният риск на финансовия инструмент се е увеличил значително след първоначално признаване, към всяка отчетна дата се оценява коректива за загуби за финансов актив в размер, равен на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента;

- Ако към отчетната дата кредитният риск на финансов инструмент не се е увеличил значително след първоначалното признаване, пред-

¹³ Тук се визират активи, чиито договорни парични потоци са били предоговорени или модифицирани. В такъв случай предприятието оценява дали е настъпило значително увеличение на кредитния риск на финансовия инструмент. То съпоставя риска от настъпване на неизпълнение към отчетната дата (въз основа на новите условия) и риска от настъпване на неизпълнение към датата на първоначалното признаване (въз основа на първоначалните договорни условия).

¹⁴ При оценката на очакваните кредитни загуби се взема предвид не само размерът, но и сроковете за плащане. Съответно кредитна загуба възниква дори ако предприятието очаква да събере паричните потоци по инструмента в пълен размер, но по-късно от изискуемото по договор.

приятното оценява коректив за загуби за този финансов инструмент в размер, равен на очакваните кредитни загуби за 12 месеца. На всяка отчетна дата предприятието трябва да прецени към кой етап се отнася даден финансов актив, за да приложи съответните изисквания.

Въведени са три етапа на влошаване на кредитния риск, като за всеки етап са предвидени специфични отчетни изисквания. В етап 1 попадат тези финансови инструменти, при които няма значителна промяна в кредитния риск след първоначално признаване. В етап 2 са инструментите, чийто кредитен риск се е увеличил значително след първоначалното им признаване, но за които все още няма обективни доказателства за обезценка. В етап 3 се отнасят финансови инструменти, за които има обективни доказателства за кредитна обезценка, както при модела на понесените загуби съгласно *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване*. Разликата в счетоводното третиране на инструментите в етап 2 и в етап 3 се свежда до начина на признаване на приходите от лихви по инструмента. Таблица 2 представя в синтезиран вид общия подход:

Таблица 2

Изисквания на общ подход за обезценка на финансови инструменти

Етап	Признаване на кредитни загуби	Третиране на приходите от лихви
I - няма значителна промяна в кредитния риск на инструмента	очаквани кредитни загуби за 12 месеца	начисляват се на база брутната балансова стойност на инструмента
II - има значително увеличение на кредитния риск по инструмента	очаквани кредитни загуби за целия срок на инструмента	
III - има обективни доказателства за кредитна обезценка		

Опростеният подход се прилага за търговските вземания или активи по договор, които произтичат от сделки, попадащи в обхвата на *МСФО 15 Приходи от договори с клиенти*, както и за лизингови вземания. Същността на подхода се изразява в това, че предприятието оценява загубата от обезценка на тези активи само на база очакваните кредитни загуби за целия им срок (както при първоначалното им признаване, така и във всеки следващ отчетен период). Това означава, че се премахва необходимостта да се следи промяната в кредитния риск на инструментите.

- След като вече е изяснена същината на общия подход, може логически да се предположи как съгласно стандарта ще се третират **финансовите активи с кредитна обезценка още при първоначалното им**

признаване¹⁵. Правилата на общия подход не е уместно да се прилагат към такива инструменти, тъй като при тях предприятието оценява доходността от инструмента на база паричните потоци, които има вероятност да бъдат събрани. Очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента участват в определянето на ЕЛП при първоначалното му признаване. Прилагането на коригирания за кредитни загуби ЕЛП вместо този, изчислен на база договорните парични потоци (както е при общия подход), е заимствано от референтния модел. При първоначално признаване не се признава загуба от обезценка, а промените в очакваните кредитни загуби се признават незабавно в печалбата или загубата.

Сравнявайки досега прилагания подход на понесените загуби с новите правила, се установява, че моделът, възприет от *МСФО 9 Финансови инструменти*, е труден за разбиране. На практика възприетият подход не е „принципно-базиран“, тъй като се основава на редица конкретни правила. Освен това, „IT системите на икономическите субекти трябва да имат възможност да съхраняват и предоставят информацията, необходима за целите на построения модел за оценка на кредитния риск, а също и историческа информация по отношение на параметрите на риска“ (Академия PwC, 2017). Независимо от това той успешно преодолява някои от сериозните недостатъци на модела на понесените загуби. Изискването за признаване на коректив за обезценка за всички финансови активи в размер, равен поне на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, намалява ефекта от надценяване на лихвените приходи по даден инструмент. Освен това ограничава закъснялото във времето признаване на възникналите кредитни загуби. Така отчасти се избягва определяне на конкретно задействащо обезценката събитие. Различното счетоводно третиране на инструментите, при които е настъпило съществено увеличение на кредитния риск след първоначалното им признаване, макар и усложнено на пръв поглед, позволява на инвеститорите, по-лесно да оценят рисковата експозиция на предприятието. Това отразява коректно действителните загуби за кредитора¹⁶.

В резултат от направеното изследване може да се обобщи, че компромисният модел за обезценка в *МСФО 9 Финансови инструменти* има много положителни качества. Те се дължат на факта, че той използва като база един теоретично издържан модел¹⁷ и същевременно е ориентиран към бъдещето.

След като в детайли са анализирани основните проблеми, касаещи класификацията, първоначалната и последващата оценка на финансовите

¹⁵ Обикновено такива активи се придобиват с голям отбив от цената, тъй като трябва да се отразят вече понесените кредитни загуби.

¹⁶ А както вече се спомена по-горе, една от слабостите на модела на понесените загуби е, че не отразява напълно начина, по който се вземат решенията за кредитиране.

¹⁷ В референтния модел може да се открие само една слабост, която го прави практически труден за адаптиране – несъвместимостта му със съществуващите в предприятията системи за управление на риска.

инструменти, следва да се акцентира на възможностите за прекласификация между отделните категории. Уместно е да се направи отново един паралел между *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* и *МСФО 9 Финансови инструменти*. По този начин може да се добие по-задълбочена представа за механизма, залегнал в постановките на стандартите.

В *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* се регламентира, че при промяна на първоначалното намерение или възможност на ръководството на предприятието по отношение получаването на икономическа изгода от финансовия актив се допуска прекласифициране на финансовия актив. Прехвърлянето между класификационните категории трябва да се осчетоводява по справедлива пазарна стойност.

Прекласифициране от и към категория „финансови активи по справедлива стойност в печалбата и загубата“ е недопустимо при обичайни обстоятелства. Независимо от това на 13 октомври 2008 г. СМСС прие изменения на *МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване* и *МСФО 7 Финансови инструменти: оповестяване* като опит за ограничаване на последиците от финансовата криза. Тези постановки разрешават прекласифицирането на финансови инструменти от категория „финансови активи по справедлива стойност в печалбата и загубата“ при необичайни обстоятелства към категориите „кредити и вземания“, „инвестиции, държани до падеж“ и „финансови активи на разположение за продажба“. В стандарта изрично е постановено, че прекласифицирането е необратимо (§ 50 от МСС 39) и не се предвижда възможност за последващо обратно прекласифициране към категорията дори при отминаване на необичайните обстоятелства. Деривативите и финансовите инструменти, които са определени като финансови активи, отчитани по справедлива стойност в печалбата или загубата при първоначалното им признаване, обаче не могат да бъдат прекласифицирани¹⁸.

МСФО 9 Финансови инструменти изисква прекласификация на всички засегнати финансови активи, само когато се измени целта на бизнес модела¹⁹, по който се управляват²⁰. Очаква се, подобни промени да се случват рядко и да бъдат съществени за дейностите на предприятието и очевидни за външните страни, иначе във всяка друга ситуация прекласифи-

¹⁸ „Финансови активи на разположение за продажба“ могат да бъдат прекласифицирани към категориите „инвестиции, държани до падеж“ и „кредити и вземания“. Нереализираните печалби или загуби, които са били натрупани в собствен капитал не се прехвърлят директно в печалбата или загубата, а се запазват там и да се амортизират.

Прекласификация на финансови активи от категория „инвестиции, държани до падеж“ е възможно само към категория „финансови активи на разположение за продажба“. Разликите от прекласифицирането да се отразяват в собствения капитал.

¹⁹ Вж. по-подробно Насоки за Насоки за приложение на МСФО 9 Финансови инструменти, § Б4.1.1 – Б4.1.6.

²⁰ Прекласифицирането на финансови пасиви е забранено от стандарта.

фикацията е недопустима.²¹ Прекласификацията се прилага за бъдещи периоди от датата на прекласификацията²². Предприятието не преизчислява вече признати печалби, загуби или лихва. Следната таблица в обобщен вид представя възможностите за прекласифициране на финансови активи:

Таблица 3

Възможности за прекласификация на финансови активи съгласно МСФО 9 Финансови инструменти

От категория	В категория	Нова отчетна стойност на финансовите активи
„Оценявани по амортизирана стойност“	„Оценявани по справедлива стойност през печалбата или загубата/друг всеобхватен доход“	Всички печалби или загуби, които произтичат от разликата между предишната отчетна стойност и справедливата стойност, се признават в печалбата или загубата/друг всеобхватен доход.
„Оценявани по справедлива стойност през печалбата или загубата/друг всеобхватен доход“	„Оценявани по амортизирана стойност“	Справедливата стойност на датата на прекласификацията става тяхната нова амортизирана стойност. При финансови активи, прехвърлени от категория „оценявани по справедлива стойност през друг всеобхватен доход“, печалбата или загубата, призната преди това в друг всеобхватен доход, се изважда от собствения капитал и с нея се коригира справедливата стойност на финансовия актив към датата на прекласификация ²³ .
„Оценявани по справедлива стойност през печалбата или загубата“	„Оценявани по справедлива стойност през друг всеобхватен доход“	Финансовият актив продължава да се оценява по справедлива стойност.
„Оценявани по справедлива стойност през друг всеобхватен доход“	„Оценявани по справедлива стойност през печалбата или загубата“	Финансовият актив продължава да се оценява по справедлива стойност. Печалбата или загубата, призната преди това в друг всеобхватен доход, се прекласифицира от собствения капитал в печалбата или загубата като корекция от прекласификация

²¹ В това отношение стандартът коректно дава насоки, какво се има предвид под промяна в бизнес модела и кои случаи не са причина за прекласификация. Пример за промяна в бизнес модела – предприятието или започва, или преустановява извършването на съществена за неговите операции дейност. Случаи, които не представляват промяна в бизнес модела – промяна в намерението, свързано с конкретни финансови активи (дори в ситуация на значителни промени в пазарните условия); временното изчезване на пазар за финансовите активи и др.

²² Първият ден на първия отчетен период след промяната в бизнес модела, която води до прекласифициране на финансови активи от предприятието.

²³ Тази корекция засяга друг всеобхватен доход и не представлява корекция от прекласификация както в случая на прекласифициране от категория „оценявани по справедлива стойност през друг всеобхватен доход“ в категория „оценявани по справедлива стойност през печалбата или загубата“.

Тези правила важат само за инвестиции в дългови инструменти, тъй като инвестициите в капиталови инструменти трябва винаги да се отчитат по справедлива стойност и всяко решение да бъдат отчитани по справедлива стойност през друг всеобхватен доход, е необратимо (АССА, 2014, стр. 190). Допуска се изключение, когато при ограничени условия справедливата стойност не може да бъде измерена, тъй като оценка не може да бъде извършена. Например:

Предприятие закупува акции на некотирана компания като инвестиция за 12 000 лв. през март 20X5. В края на годината ръководството заявява, че е възможно дяловете вече да са на стойност 13 000 лв., но поради липсата на данни не може да се предостави формална оценка.

→ *Съгласно МСФО 9 Финансови инструменти инвестициите в капиталови инструменти трябва винаги да бъдат оценявани по справедлива стойност. Въпреки това при ограничени условия както в конкретния случай, справедливата стойност не може да бъде измерена, тъй като оценка не може да бъде извършена. Следователно дяловете ще останат като инвестиция в размер на 12 000 лв..*

МСФО 9 Финансови инструменти не допуска прекласификация, ако за финансовия актив е било: използвано правото на избор за отчитане по справедлива стойност в друг всеобхватен доход; или използвано правото на избор за отчитане по справедлива стойност в печалбата или загубата.

От изложеното може да се посочи една слабост в структурата на МСФО 9 Финансови инструменти. Подробните изисквания, описани в стандарта, оставят впечатлението, че прекласификацията на финансови активи е част от нормалното функциониране на едно предприятие. Едва след внимателен прочит на *Насоките за приложение* към стандарта, може да се разбере, че подобно решение може да бъде взето в изключително редки случаи.

* * *

В заключение може да се оформи изводът, че СМСС съставя правила, чиято цел е, в максимална степен да бъдат адекватни на настоящата икономическа действителност. Последните изменения в стандартите за отчитане на финансовите инструменти вероятно на пръв поглед са сложни за разбиране. Това е така, защото за практиката е важно, стандартите да са принципно-базирани, за да не се налагат изменения в отчетните процедури, когато настъпи нова промяна в икономическите условия. Направеният анализ на новите правила показва, че оценяването и категоризирането на финансовите инструменти са важни при определянето на инвестиционните цели на предприятието, както и за представянето на информацията във финансовите отчети. Поради това оптимизирането на съществуващите изисквания улеснява практиката и спомага за по-лесното разбиране на проблематиката.

Използвани източници:

- ACCA. (2014). *Paper P2 Corporate reporting*. United Kingdom: BPP Learning Media.
- ACCA. (2017). *ACCA P2 Corporate Reporting Sept'17-June'18 Examinations*. United Kingdom: BPP Learning Media.
- Академия PwC. (2017). *www.pwc.ru*. Извлечено от [www.pwc.ru: https://training.pwc.ru/search/?q=%D0%9C%D0%A1%D0%A4%D0%9E+9&PAGEN_1=6](https://training.pwc.ru/search/?q=%D0%9C%D0%A1%D0%A4%D0%9E+9&PAGEN_1=6)
- Брезоева, Б. (2017). МСФО 9 . *Годишник Труд и право Счетоводство 2017*, 394-431.
- Бузов, Н. (2006). Някои финансови инструменти за инвестиция в капитали. *Български счетоводител*, 11-15.
- Илиева, С. (2012). За някои особености в категоризирането и отчитането на финансови инструменти. *Списание на Икономически университет Варна, N1*, 63-77.
- Николов, Г. (2017). Концептуален анализ на новия модел на очакваните загуби за обезценка на финансови активи. *Списание ИДЕС*, 1-19.
- Официален вестник, Регламент (ЕО) №1126/2008 на Комисията (3 Ноември 2008 г.).
- Официален вестник на ЕС, РЕГЛАМЕНТ (ЕС) 2016/2067 НА КОМИСИЯТА (22 Ноември 2016 г.).